

ضرورت توجه به نیازهای حدیثی دانش‌پژوهان معارف اسلامی در کشورهای شرق آسیا

علی رازی‌زاده^۱

چکیده

این پژوهش به بررسی چالش‌ها و نیازهای دانش‌پژوهان حدیث‌شناسی در کشورهای شرقی پرداخته و راهکاری علمی برای بهبود وضعیت آموزش و پژوهش در این حوزه ارائه می‌دهد. با وجود جمعیت گسترده مسلمانان در این کشورها، دانش‌پژوهان با مشکلات متعددی همچون محدودیت دسترسی به منابع معتبر حدیثی، کمبود اساتید متخصص و موانع زبانی روبه‌رو هستند. این مسائل به کاهش کیفیت علمی آموزش و پژوهش در حوزه حدیث انجامیده است. مقاله حاضر با تأکید بر اهمیت ایجاد کتابخانه‌های دیجیتال، پلتفرم‌های آنلاین و مراکز علمی مجازی، بر لزوم توسعه زیرساخت‌های دسترسی به منابع معتبر حدیثی تأکید می‌کند. همچنین، برگزاری دوره‌های آموزش تخصصی برای تربیت اساتید متخصص، آموزش زبان عربی و فارسی با رویکرد تخصصی علوم حدیث و ارتقای مهارت‌های تحلیلی دانش‌پژوهان از طریق آموزش روش‌های علمی همچون تحلیل سند، علم رجال و نقد متنی، از دیگر پیشنهادهاست. این پژوهش است. در نهایت، مقاله بر ضرورت همکاری و هم‌افزایی میان دولت‌ها، دانشگاه‌ها، مؤسسات دینی و پژوهشی برای تحقق این اهداف تأکید دارد و تحقق این راهکارها را عاملی مؤثر در ارتقای سطح علمی، دینی و فرهنگی جوامع مسلمان در کشورهای شرقی می‌داند.

واژگان کلیدی

چالش‌های زبانی دانش‌پژوهان معارف اسلامی، نیازهای علمی در حوزه معارف اسلامی شرق آسیا، تربیت استادان متخصص در معارف و آشنا با شرق آسیا، ارتقای مهارت‌های حدیثی دانش‌پژوهان شرق آسیا، حدیث‌پژوهی

۱. استادیار گروه هنرهای رسانه‌ای، دانشکده دین و رسانه، دانشگاه صدا و سیما. (ali.razizadeh@iribu.ac.ir)

پیش گفتار

در جهان معاصر، علوم اسلامی به عنوان یکی از مهم‌ترین ابزار حفظ هویت دینی، فرهنگی و اجتماعی مسلمانان شناخته می‌شوند. در این میان، علم حدیث جایگاهی ممتاز دارد؛ چراکه حدیث، پس از قرآن، دومین منبع معرفت دینی در اسلام است و افزون بر جنبه‌های فقهی و حقوقی، در فهم تاریخ صدر اسلام، سیره پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی دین، نقشی بنیادین ایفا می‌کند. از این رو، حدیث‌شناسی به عنوان دانشی تخصصی، نه تنها ابزاری برای استنباط احکام، بلکه دریچه‌ای به میراث فکری و معنوی امت اسلامی محسوب می‌شود. با وجود این جایگاه والا، در بسیاری از کشورهای شرقی که بخش عظیمی از جمعیت مسلمان جهان را در خود جای داده‌اند، آموزش و پژوهش در حوزه حدیث‌شناسی با چالش‌های متعددی روبه‌روست. این چالش‌ها شامل محدودیت در دسترسی به منابع معتبر حدیثی، کمبود اساتید متخصص، فقدان زیرساخت‌های آموزشی و پژوهشی مناسب و موانع زبانی است. این مشکلات نه تنها موجب کاهش کیفیت آموزش و تحقیق در این حوزه شده‌اند، بلکه زمینه‌ساز برداشت‌های سطحی، غیر علمی و گاهی نادرست از متون حدیثی گردیده‌اند؛ برداشتی که می‌تواند پیامدهای عمیقی بر نگرش دینی و فرهنگی جوامع مسلمان داشته باشد. پرداختن به این مساله، در منابع اسلامی و آموزه‌های اهل بیت علیهم السلام نیز مورد تأکید قرار گرفته است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند:

خداوند از مردم برای یادگیری پیمان نگرفت، تا آن گاه که

از دانشمندان برای آموزش پیمان گرفت.^۲

همچنین امام صادق علیه السلام تأکید داشتند:

در کتاب علی علیه السلام خواندم: خداوند از نادانان پیمان نگرفت

تا آن که از عالمان پیمان گرفت که به آنان علم بیاموزند؛ زیرا

علم بر جهل مقدم است.^۳

این احادیث نشان می‌دهند که انتقال علم از طریق عالمان، مسؤولیتی الهی است و نظام

تعلیم و تربیت اسلامی بر مبنای پیوند وثیق میان عالم و متعلم استوار است.

۲. علم و حکمت در قرآن و حدیث، ح ۱۲۵۱.

۳. الکافی، ج ۱، ص ۴۱، ح ۱.

در این میان، مطالعات متعددی به بررسی وضعیت آموزش علوم اسلامی در کشورهای مختلف پرداخته‌اند.^۴ اما پژوهش‌هایی که به طور خاص نیازهای آموزشی و پژوهشی دانش‌پژوهان حدیثی در کشورهای شرقی را هدف قرار داده باشند، اندک‌اند. بسیاری از این کشورها به دلیل تفاوت‌های زبانی، تنوع فرهنگی و شرایط سیاسی و اقتصادی خاص خود، از زیرساخت‌های لازم برای آموزش تخصصی علوم حدیثی محروم مانده‌اند. به‌ویژه، کمبود ترجمه‌های علمی و دقیق متون حدیثی به زبان‌های بومی، نبود دوره‌های آموزشی تخصصی و فقدان شبکه‌های علمی و ارتباطی میان مراکز پژوهشی، از مهم‌ترین موانع توسعه علمی در این حوزه به شمار می‌آیند.

افزون بر این، دسترسی محدود به منابع معتبر حدیثی، به صورت فیزیکی یا دیجیتال، چالشی اساسی در مسیر پژوهش‌های حدیثی است. در بسیاری از کشورهای شرقی، دانش‌پژوهان به دلیل نبود کتابخانه‌های تخصصی، محدودیت‌های اقتصادی یا کمبود ترجمه‌های دقیق، ناگزیر به استفاده از منابع غیر معتبر یا ترجمه‌های ناقص هستند. این وضعیت، تحلیل‌های علمی در حوزه حدیث‌شناسی را با نقصان جدی مواجه ساخته و زمینه‌ساز تفسیرهای نادرست از احادیث شده است.

کمبود اساتید متخصص نیز مزید بر علت است. در حالی که تربیت نیروهای متخصص در حوزه حدیث‌شناسی، نیازمند دوره‌های آموزشی پیشرفته، دسترسی به منابع علمی غنی و تعامل با مراکز علمی بین‌المللی است، بسیاری از مؤسسات آموزشی در کشورهای شرقی فاقد چنین امکاناتی‌اند. به همین دلیل، آموزش حدیث در این کشورها اغلب در سطح مقدماتی باقی مانده و دانش‌پژوهان از مهارت‌های لازم برای تحلیل دقیق متون حدیثی بی‌بهره مانده‌اند. مجموعه این چالش‌ها، لزوم بازنگری در رویکردهای آموزشی و پژوهشی در حوزه حدیث‌شناسی را آشکار می‌سازد. برای ارتقای سطح علمی و پژوهشی دانش‌پژوهان حدیثی در کشورهای شرقی، نیاز به اتخاذ راهکاری جامع و علمی است؛ راهکاری که ضمن توجه به واقعیت‌های فرهنگی، زبانی و اقتصادی این کشورها، زمینه‌ساز ایجاد بسترهای مناسب برای آموزش و پژوهش تخصصی در حوزه حدیث باشد.

مقاله حاضر با هدف بررسی چالش‌ها و نیازهای دانش‌پژوهان حدیثی در کشورهای شرقی نگاشته شده است. در این پژوهش، ضمن تحلیل مشکلات موجود در زمینه دسترسی به منابع، کمبود اساتید، چالش‌های زبانی و ضعف درک علمی از حدیث، راهکاری برای بهبود وضعیت آموزش و پژوهش در این حوزه پیشنهاد می‌شود. امید است این مطالعه بتواند گامی مؤثر در

۴. چالش‌ها و راهکارهای تعلیم و تربیت اسلامی در جوامع چند فرهنگی (اولین کنفرانس بین‌المللی انقلاب علوم انسانی اسلامی) ۱۴۰۳ ش.

مسیر توسعه علمی و ارتقای کیفیت آموزش حدیث‌شناسی در کشورهای شرقی بر دارد و بستری را برای پژوهش‌های آتی در این زمینه فراهم آورد.

الف) روش‌شناسی

نگارش این پژوهش مبتنی بر رویکردی توصیفی - تحلیلی است که با تکیه بر گردآوری داده‌ها از منابع علمی، مطالعات اسنادی، گزارش‌های میدانی و تحلیل شرایط واقعی موجود در کشورهای شرقی انجام گرفته است. داده‌های مورد استفاده، از طریق بررسی اسناد آموزشی، گزارش‌های رسمی نهادهای علمی، مطالعات پیشین و همچنین تتبع مستقیم در وضعیت مراکز آموزشی، پژوهشی و دینی این کشورها گردآوری شده است. این رویکرد امکان آن را فراهم ساخت تا نیازهای واقعی دانش‌پژوهان حدیثی، چالش‌های موجود و موانع ساختاری و محتوایی موجود در مسیر آموزش و پژوهش حدیثی شناسایی شود.

در این مطالعه، تمرکز اصلی بر شناسایی مشکلات مرتبط با دسترسی به منابع، کمبود استادان متخصص، محدودیت‌های زبانی، ضعف زیرساخت‌های پژوهشی و خلأهای آموزشی در حوزه حدیث‌شناسی در کشورهای شرقی بوده است. برای این منظور، از اطلاعات حاصل از گزارش‌های میدانی، تحلیل ساختارهای آموزشی، بازدیدهای میدانی از مراکز مرتبط و گفت‌وگوهای غیر رسمی با دانش‌پژوهان و اساتید استفاده شده است. این اطلاعات، امکان ترسیم تصویری واقع‌بینانه و دقیق از وضعیت موجود را فراهم کرد و به درک عمیق‌تر از نیازهای آموزشی و پژوهشی در این کشورها یاری رساند.

همچنین در گردآوری داده‌ها، از مقالات علمی منتشرشده در حوزه آموزش علوم اسلامی، سیاست‌های آموزشی کشورهای هدف و پژوهش‌های مرتبط با وضعیت نهادهای دینی و آموزشی در کشورهای شرقی استفاده شد. این منابع، اطلاعاتی ارزشمند درباره چگونگی ساختار آموزشی، سیاست‌گذاری‌های موجود و شرایط دسترسی به منابع علمی در این کشورها ارائه دادند. تحلیل این داده‌ها در کنار مشاهدات مستقیم از فضاهای آموزشی، امکان مقایسه یافته‌های اسنادی با واقعیات میدانی را فراهم ساخت.

فرآیند تحلیل داده‌ها بر مبنای مقوله‌بندی موضوعی انجام گرفت. ابتدا داده‌ها در حوزه‌های اصلی همچون دسترسی به منابع، وضعیت کادر آموزشی، مشکلات زبانی و نیازهای پژوهشی طبقه‌بندی شدند، سپس علل بروز مشکلات و پیامدهای آنها تحلیل گردید. این رویکرد، زمینه ارائه راهکاری متناسب با شرایط واقعی کشورهای شرقی را فراهم ساخت، به گونه‌ای که پیشنهادها ارائه‌شده در مقاله، نه صرفاً مبتنی بر تحلیل‌های نظری، بلکه بر اساس واقعیت‌های ملموس و نیازهای عینی تدوین شده‌اند. بدین ترتیب، مقاله حاضر با بهره‌گیری از

روش توصیفی - تحلیلی، تلفیق داده‌های اسنادی و یافته‌های حاصل از تتبع و مشاهده مستقیم، تلاشی است برای ارائه تصویری جامع، واقع‌گرایانه و نیازمحور از وضعیت دانش‌پژوهان حدیثی در کشورهای شرقی و طراحی راهکاری عملی برای ارتقای آموزش و پژوهش در این حوزه.

ب) چالش‌های وضعیت کنونی دانش‌پژوهان حدیثی در کشورهای شرقی

دانش‌پژوهان حدیثی در کشورهای شرقی، به‌رغم حضور گسترده مسلمانان، با مجموعه‌ای از چالش‌های بنیادین و ساختاری روبه‌رو هستند که بر کیفیت آموزش و پژوهش در این حوزه اثرگذار است. این چالش‌ها، نه‌تنها مانع از پیشرفت علمی و پژوهشی شده‌اند، بلکه فرآیند دستیابی به فهم عمیق و دقیق از متون حدیثی را دشوار ساخته‌اند. در ادامه، مهم‌ترین این چالش‌ها بررسی می‌شوند.

۱. محدودیت در دسترسی به منابع معتبر حدیثی

یکی از چالش‌های بنیادین پیش روی دانش‌پژوهان حدیثی در کشورهای شرقی، محدودیت در دسترسی به منابع معتبر حدیثی است؛ مسأله‌ای که به‌طور مستقیم بر کیفیت آموزش و پژوهش در این حوزه اثر می‌گذارد و توانایی پژوهشگران برای فهم عمیق و تحلیل علمی متون حدیثی را محدود می‌سازد. این محدودیت ریشه در مجموعه‌ای از عوامل ساختاری، زبانی و اقتصادی دارد که در هم تنیده شده و شبکه‌ای از موانع را شکل داده است. نخستین مانع، بُعد زبانی این چالش است. بخش اعظم منابع اصلی حدیثی، اعم از آثار روایی شیعه همچون «الکافی»، «من لا یحضره الفقیه»، «تهذیب الاحکام»، «الاستبصار» و منابع اهل سنت مانند «صحیح البخاری»، «صحیح مسلم»، «سنن ابی داود»، «سنن الترمذی»، «سنن ابن ماجه» و «سنن النسائی» به زبان عربی تألیف شده‌اند. در بسیاری از کشورهای شرقی، به‌ویژه آن دسته که زبان رسمی یا رایج آنها عربی یا فارسی نیست، دانش‌پژوهان در فهم مستقیم این متون با دشواری جدی مواجه‌اند. عدم تسلط کافی به زبان عربی، موجب می‌شود آنان ناگزیر به بهره‌گیری از ترجمه‌ها، شروح یا برداشت‌های ثانویه شوند؛ حال آن که این منابع جانبی در بسیاری موارد یا ناکافی‌اند یا دچار ساده‌سازی، تحریف و فقدان دقت علمی هستند. اتکای بیش از حد به این واسطه‌ها، سطح فهم دانش‌پژوهان را به‌طور معناداری کاهش داده و زمینه‌ساز برداشت‌های سطحی، ناقص یا حتی نادرست از مفاهیم حدیثی شده است.

عامل دوم، کمبود ترجمه‌های علمی و دقیق از متون حدیثی به زبان‌های بومی یا بین‌المللی همچون انگلیسی است. در بسیاری از کشورهای شرقی، دسترسی به ترجمه‌های معتبر، به‌ویژه ترجمه‌هایی که از لحاظ علمی، بازبینی شده و با رویکرد تخصصی علوم حدیث انجام

گرفته باشند، بسیار محدود است. حتی بیشتر ترجمه‌های موجود، فاقد استانداردهای لازم در انتقال مفاهیم تخصصی‌اند و در ترجمه اصطلاحات فنی، مفاهیم دشوار و ساختارهای معنایی پیچیده، دچار خطاهای مفهومی یا تفسیری می‌شوند.^۵ این مساله موجب می‌شود دانش‌پژوهان به ترجمه‌هایی متکی شوند که گاهی از دقت علمی لازم برخوردار نیستند و حتی می‌توانند به برداشت‌های نادرست منجر شوند. نبود یک سیاست علمی مشخص برای حمایت از ترجمه‌های تخصصی و نبود مراکز ترجمه‌ای فعال در این حوزه، این مشکل را تشدید کرده است.

عامل سوم، محدودیت‌های فیزیکی و اقتصادی در دسترسی به منابع معتبر حدیثی است. در بسیاری از کشورهای شرقی، کتابخانه‌ها، مراکز پژوهشی و نهادهای علمی که امکان دسترسی به منابع اصلی حدیثی را فراهم کنند، یا وجود ندارند یا بسیار محدود و ضعیف‌اند. حتی در دانشگاه‌ها یا مراکز دینی بزرگ، گاهی منابع حدیثی به صورت کامل، به روز و قابل استفاده در دسترس نیستند. این کمبود، پژوهشگران را ناگزیر به مراجعه به منابع ناقص، قدیمی یا غیر قابل اتکا می‌کند. افزون بر این، شرایط اقتصادی ضعیف در برخی مناطق، مانعی برای خرید نسخه‌های چاپی یا دیجیتال منابع حدیثی محسوب می‌شود. قیمت بالای برخی کتاب‌های مرجع، نبود اشتراک‌های دیجیتال در دانشگاه‌ها و محدودیت دسترسی به پایگاه‌های داده آنلاین، همگی در کاهش دسترسی مؤثر به منابع علمی نقش دارند.

ترکیب این سه عامل، سبب شده است دانش‌پژوهان حدیثی در کشورهای شرقی، امکان بهره‌گیری مستقیم، جامع و عمیق از منابع اصلی را از دست بدهند و ناگزیر به استفاده از منابع دست دوم یا غیر رسمی شوند؛ وضعیتی که پیامدهای قابل توجهی بر کیفیت علمی پژوهش‌ها، سطح تحلیل‌های حدیثی و توانایی نقد و بررسی علمی متون دارد. در چنین شرایطی، خطر گسترش برداشت‌های سطحی، غیر علمی و تحریف‌شده از مفاهیم حدیثی در این کشورها افزایش می‌یابد و این خود، چالشی جدی برای آینده آموزش و پژوهش در علوم حدیث محسوب می‌شود. از این رو، ضرورت دارد سیاست‌هایی هدفمند برای رفع این موانع اتخاذ شود؛ از جمله توسعه ترجمه‌های تخصصی و علمی، تقویت زیرساخت‌های فنی و اقتصادی کتابخانه‌ها و مراکز علمی و ایجاد دسترسی دیجیتال گسترده به منابع معتبر حدیثی، تا دانش‌پژوهان بتوانند به منابع اصلی و قابل اعتماد دسترسی یافته و پژوهش‌هایی عمیق‌تر، دقیق‌تر و علمی‌تر در این حوزه انجام دهند.

۵. بررسی و نقد ترجمه متون اسلامی، ص ۱۵۹.

۲. کمبود اساتید متخصص در حدیث‌شناسی

کمبود اساتید متخصص در علم حدیث، از مهم‌ترین موانع توسعه آموزش و پژوهش حدیث‌شناسی در کشورهای شرقی به‌شمار می‌آید؛ مسأله‌ای که نه‌تنها کیفیت آموزش را تحت تأثیر قرار داده، بلکه مسیر پرورش نسل جدیدی از پژوهشگران حدیث‌شناس را نیز دشوار ساخته است. این چالش را می‌توان در ابعاد مختلفی تحلیل کرد که هر یک به نوبه خود، بر تضعیف زیرساخت‌های علمی این حوزه اثرگذار بوده است.

نخست، فقدان آموزش‌های تخصصی در نظام‌های آموزشی، یکی از دلایل بنیادین این مشکل است. در بسیاری از دانشگاه‌ها، مراکز آموزشی و مؤسسات دینی کشورهای شرقی، علوم اسلامی عمدتاً در سطح عمومی و کلی تدریس می‌شود و توجه کافی به تربیت نیروی انسانی متخصص در حوزه‌هایی چون علم حدیث، علم رجال، مصطلحات حدیث، نقد سند و متن و سایر شاخه‌های مرتبط وجود ندارد. این خلأ سبب شده است اساتیدی که در این مراکز فعالیت می‌کنند، عموماً در رشته‌هایی همچون فقه، اصول، کلام یا تاریخ اسلام تحصیل کرده باشند، بدون آن‌که مهارت و دانش عمیق تخصصی در حوزه حدیث‌شناسی داشته باشند. در نتیجه، سطح تدریس در این حوزه‌ها بیشتر، محدود به مطالب مقدماتی یا کلیات است و آموزش‌های عمیق، تحلیلی و روش‌مند کمتر دیده می‌شود. این وضعیت، منجر به تربیت دانش‌پژوهانی می‌شود که فاقد توانایی تحلیل دقیق اسناد حدیثی، ارزیابی راویان، یا نقد متنی احادیث هستند.

عامل دوم، کمبود فرصت‌های پژوهشی و توسعه حرفه‌ای برای اساتید است. در بسیاری از این کشورها، زیرساخت‌ها و امکانات کافی برای ارتقای علمی اساتید وجود ندارد. نبود دوره‌های آموزشی تکمیلی، کارگاه‌های تخصصی، فرصت‌های مطالعاتی در مراکز علمی پیشرو و محدودیت‌های مالی و اداری، اساتید را از دسترسی به جدیدترین یافته‌های علمی و روش‌شناسی‌های نوین محروم ساخته است. در فقدان چنین فرصت‌هایی، اساتید به تدریس بر مبنای معلومات پیشین یا منابع سنتی بسنده می‌کنند، بدون آن‌که امکان به‌روزرسانی یا توسعه مهارت‌های علمی و پژوهشی خود را داشته باشند. این وضعیت، به شکاف روزافزون میان دانش روز و آموزش‌های ارائه‌شده در کلاس‌های درس منجر شده است؛ شکافی که نهایتاً کیفیت علمی نسل جدید دانش‌پژوهان را نیز کاهش می‌دهد.

عامل سوم، فقدان الگوسازی و شبکه‌سازی علمی میان اساتید حدیث‌شناسی است. نبود شبکه‌های علمی فعال و پویای ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی در حوزه حدیث‌شناسی، فرصت تعامل، تبادل نظر، همکاری‌های پژوهشی مشترک و انتقال تجارب را میان اساتید این رشته محدود کرده است. این انزوای علمی، اساتید را به فعالیت‌های جزیره‌ای و بدون پیوند با

جریان‌های علمی جهانی، سوق داده و موجب شده، آموزش‌ها و پژوهش‌های ارائه‌شده در بسیاری از مراکز، از جریان‌های علمی روز فاصله بگیرد. در حالی که در دیگر شاخه‌های علوم اسلامی، گاهی چنین شبکه‌ها و همایش‌هایی به‌صورت پراکنده وجود دارد، در حوزه تخصصی حدیث‌شناسی، کمتر شاهد چنین تعاملات علمی و بین‌المللی هستیم.

ترکیب این عوامل باعث شده است دانش پژوهان علاقه‌مند به مطالعات حدیثی، علی‌رغم اشتیاق و استعداد، از آموزش‌های علمی عمیق، دسترسی به روش‌های نوین تحلیل متون و مهارت‌های پژوهشی پیشرفته بی‌بهره بمانند. نبود اساتید متخصص و کارآمد، یکی از موانع اصلی برای شکل‌گیری نهادهای علمی پویا و تربیت پژوهشگران توانمند در این حوزه است؛ مشکلی که در درازمدت می‌تواند به تضعیف جایگاه علمی حدیث‌شناسی، گسترش برداشت‌های سطحی و غیر نقدی و کاهش اعتبار پژوهش‌های انجام‌شده در این کشورها منجر شود. بنابراین، تقویت آموزش‌های تخصصی، ایجاد فرصت‌های پژوهشی و توسعه شبکه‌های علمی میان اساتید این حوزه، ضرورتی انکارناپذیر برای ارتقای کیفیت آموزش و پژوهش حدیثی در کشورهای شرقی به شمار می‌آید.

۳. چالش‌های زبانی و محدودیت منابع به زبان‌های بومی

زبان، یکی از مهم‌ترین موانع و چالش‌های ساختاری در مسیر آموزش و پژوهش حدیث‌شناسی در کشورهای شرقی محسوب می‌شود. بخش اعظم منابع اصلی حدیث، اعم از متون روایی، شروح، تفاسیر و تحقیقات مرتبط، به زبان عربی و در مواردی به زبان فارسی نگاشته شده‌اند. در مقابل، اغلب دانش پژوهان کشورهای شرقی، زبان‌هایی همچون اردو، بنگالی، مالایی، اندونزیایی و دیگر زبان‌های محلی را به عنوان زبان مادری یا زبان رسمی کشور خود دارند. این تفاوت زبانی، به مانعی جدی در مسیر دسترسی مستقیم، دقیق و بی‌واسطه آنان به متون اصلی حدیثی تبدیل شده است.

نخستین چالش، تعدد زبان‌ها و فقدان تسلط کافی به زبان عربی یا فارسی است. بسیاری از دانش پژوهان در این کشورها، به دلیل نبود آموزش تخصصی زبان عربی در نظام‌های آموزشی عمومی یا دینی، توانایی خوانش و تحلیل متون تخصصی حدیثی را ندارند. عدم آشنایی کافی با واژگان تخصصی، ساختارهای نحوی پیچیده و اصطلاحات علمی حدیث‌شناسی، آنان را ناگزیر می‌سازد به ترجمه‌ها یا خلاصه‌برداری‌های ثانویه متوسل شوند. این وابستگی به منابع غیر مستقیم، میزان دقت و عمق مطالعات حدیثی را به شکل قابل توجهی کاهش داده و گاهی سبب ایجاد برداشت‌هایی ناقص، ساده‌انگارانه یا حتی نادرست از مفاهیم حدیثی می‌شود.

چالش دوم، کمبود مترجمان متخصص در حوزه حدیث‌شناسی است. ترجمه متون حدیثی، به‌ویژه متون کلاسیک با ساختارهای زبانی و محتوایی پیچیده، نیازمند مهارت توانان زبانی و تخصص علمی در علم حدیث، علم رجال و دانش‌های مرتبط است. در بسیاری از کشورهای شرقی، مترجمان اندکی وجود دارند که هم به زبان بومی و هم به مفاهیم تخصصی حدیث‌شناسی مسلط باشند.^۶ این خلأ باعث شده ترجمه‌های موجود، اغلب فاقد دقت علمی، عمق مفهومی و تطابق کامل با محتوای اصلی باشند. اشتباهات ترجمه، ساده‌سازی افراطی، استفاده از معادل‌های نامناسب، یا حذف بخشی از مفاهیم دشوار، از جمله مشکلاتی است که در ترجمه‌های غیر تخصصی مشاهده می‌شود. این مسائل، نه‌تنها فرآیند آموزش را ضعیف می‌کند، بلکه پژوهش‌های علمی مبتنی بر این ترجمه‌ها را نیز دچار نقص مفهومی می‌سازد. چالش سوم، انتشار ترجمه‌های غیر علمی و تحریف‌شده است. در برخی موارد، ترجمه‌ها به دلایل ایدئولوژیک، سیاسی یا فرهنگی، به صورت آگاهانه یا ناخودآگاه دچار تحریف می‌شوند. مترجمانی که دیدگاه‌های خاص مذهبی یا سیاسی دارند، ممکن است به طور گزینشی بخش‌هایی از متون را حذف، ساده‌سازی، یا تفسیر خاص خود را جایگزین ترجمه کنند. این پدیده به‌ویژه در جوامعی که نظارت علمی بر فرآیند ترجمه ضعیف‌تر است یا نهادهای علمی پایدار و حرفه‌ای در حوزه ترجمه متون دینی وجود ندارد، بیشتر مشاهده می‌شود. چنین تحریف‌هایی، نه‌تنها موجب انتقال ناقص مفاهیم، بلکه منجر به تغییر در معنای واقعی احادیث و تضعیف اعتبار علمی منابع می‌شود. در نتیجه، برداشت‌های نادرست و حتی متضاد از یک حدیث در میان پژوهشگران و دانش‌پژوهان رایج می‌شود و این مساله، به طور مستقیم، فرآیند آموزش، پژوهش و حتی استنباط دینی را با اختلال مواجه می‌کند.

ترکیب این چالش‌ها، زمینه‌ساز کاهش سطح علمی و پژوهشی دانش‌پژوهان حدیثی در کشورهای شرقی شده است. دانش‌پژوهانی که به منابع اصلی دسترسی مستقیم ندارند و ناگزیر به استفاده از ترجمه‌ها و برداشت‌های ثانویه‌اند، در معرض دریافت اطلاعات ناقص، تحریف‌شده یا غیر علمی قرار می‌گیرند. این وضعیت، نه‌تنها بر آموزش و یادگیری فردی، بلکه بر تولید علم در حوزه حدیث‌شناسی، توسعه پژوهش‌های بومی و گسترش دانش اسلامی در این کشورها تأثیر منفی دارد. در چنین شرایطی، ضرورت دارد که برنامه‌های آموزشی ویژه برای تقویت مهارت‌های زبانی دانش‌پژوهان طراحی شود، مراکز تخصصی ترجمه متون حدیثی به وجود آید و نظام نظارت علمی بر ترجمه‌ها و انتشار متون، تقویت گردد. بدون چنین اقداماتی،

۶. مقاله «بررسی تقابلی فرآیند انتقال و بومی‌سازی در ترجمه‌های صحیفه سجادیه (انصاریان، آیتی، بلاغی، فولادوند و فیض الاسلام) بر اساس الگوی نیومارک».

چالش‌های زبانی و محدودیت منابع به زبان‌های بومی، همچنان مانع جدی در مسیر آموزش و پژوهش حدیثی باقی خواهد ماند.

ج) راهکار بهبود وضعیت دانش‌پژوهان حدیثی در کشورهای شرقی

با توجه به چالش‌ها و موانع متعددی که دانش‌پژوهان حدیثی در کشورهای شرقی با آن مواجه‌اند، ارائه راهکاری عملی، علمی و منطبق با شرایط فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی این کشورها ضروری است. این راهکار باید به گونه‌ای طراحی شود که ضمن رفع موانع موجود، به ایجاد بسترهای پایدار برای آموزش و پژوهش در حوزه حدیث‌شناسی کمک کند. در ادامه، این راهکارها در پنج محور اصلی بررسی می‌شود.

۱. تقویت دسترسی به منابع معتبر حدیثی

دسترسی به منابع معتبر حدیثی، از مهم‌ترین نیازهای علمی و پژوهشی دانش‌پژوهان این حوزه به‌شمار می‌آید. بدون تحقق این دسترسی، امکان توسعه علمی، تعمیق مطالعات و پیشرفت پژوهش‌های تخصصی در علم حدیث فراهم نخواهد شد. این ضرورت در کشورهای شرقی که با محدودیت‌های زبانی، زیرساختی و اقتصادی مواجه‌اند، اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. رفع این نیاز، مستلزم مجموعه‌ای از اقدامات هدفمند و نظام‌مند است که در سطوح گوناگون طراحی و اجرا شوند.

نخستین اقدام، ایجاد و توسعه کتابخانه‌های دیجیتال و پلتفرم‌های آنلاین است. فناوری‌های نوین اطلاعات و ارتباطات، این فرصت را فراهم ساخته‌اند که منابع علمی، بدون محدودیت جغرافیایی و فیزیکی، در اختیار پژوهشگران قرار گیرند. کتابخانه‌های دیجیتال، به‌ویژه در حوزه علوم حدیث، باید شامل متون اصلی حدیثی، ترجمه‌های معتبر، شروح و تحلیل‌های علمی باشند. افزون بر دسترسی ساده به منابع، این پلتفرم‌ها باید امکانات جست‌وجو، بازیابی و تحلیل سندی و محتوایی احادیث را در اختیار پژوهشگران قرار دهند تا زمینه پژوهش‌های عمیق‌تر و دقیق‌تر فراهم شود. قابلیت‌هایی همچون فیلتر کردن روایات بر اساس راوی، سلسله اسناد، موضوعات و منابع اصلی، می‌تواند در ارتقای کیفیت پژوهش‌های حدیثی نقش به‌سزایی ایفا کند.

اقدام دوم، ترجمه علمی، دقیق و تخصصی متون حدیثی به زبان‌های بومی است. بخش قابل توجهی از دانش‌پژوهان کشورهای شرقی، به زبان عربی یا فارسی که زبان‌های اصلی نگارش متون حدیثی‌اند، تسلط کافی ندارند. ترجمه‌های موجود، بیشتر، ناقص، سطحی یا غیر تخصصی هستند و از دقت علمی لازم برخوردار نیستند. بنابراین، ترجمه متون حدیثی باید توسط مترجمان متخصص انجام شود که افزون بر تسلط زبانی، دانش تخصصی در علوم

حدیث، علم رجال، مصطلح الحدیث و دانش‌های مرتبط داشته باشند. ترجمه‌های علمی باید مفاهیم دقیق متون اصلی را منتقل کنند و از تحریف، ساده‌سازی افراطی یا انتقال ناقص مفاهیم اجتناب کنند. علاوه بر این، فرآیند ترجمه باید تحت نظارت علمی و ارزیابی هیات‌های تخصصی قرار گیرد تا اعتبار علمی و دقت مفهومی آن تضمین شود.

سومین اقدام، توسعه زیرساخت‌های توزیع منابع است. در بسیاری از کشورهای شرقی، محدودیت‌های اقتصادی، کمبود کتابخانه‌های تخصصی و نبود امکانات توزیع مناسب، مانع از دسترسی گسترده و عادلانه دانش‌پژوهان به منابع حدیثی شده است. برای حل این مشکل، حمایت دولت‌ها، دانشگاه‌ها و مؤسسات علمی و دینی از تأسیس کتابخانه‌های تخصصی، تأمین منابع چاپی و دیجیتال و فراهم‌سازی دسترسی رایگان یا کم‌هزینه به منابع برای پژوهشگران مناطق محروم، ضروری است. بدون تأمین این زیرساخت‌ها، فاصله علمی میان مناطق مختلف، تشدید شده و فرصت‌های برابر آموزشی و پژوهشی در حوزه علوم حدیث از بین می‌رود. ترکیب این اقدامات، می‌تواند مسیر دسترسی دانش‌پژوهان به منابع حدیثی معتبر را هموار سازد و زمینه ارتقای کیفی آموزش و پژوهش در علم حدیث را فراهم آورد. این تلاش‌ها، نه تنها موجب افزایش توان علمی پژوهشگران بومی می‌شود، بلکه به گسترش نگاه علمی، نقادانه و تحلیلی به متون حدیثی در کشورهای شرقی یاری می‌رساند و مانع از گسترش برداشت‌های سطحی یا غیر علمی خواهد شد.

۲. تربیت و افزایش اساتید متخصص در حوزه حدیث‌شناسی

یکی از موانع اساسی در مسیر ارتقای سطح علمی و پژوهشی حدیث‌شناسی در کشورهای شرقی، کمبود اساتید متخصص در این حوزه است. نبود نیروی انسانی متخصص و آموزش‌دیده، نه تنها بر کیفیت تدریس، بلکه بر روند تربیت نسل جدیدی از پژوهشگران و دانش‌پژوهان علوم حدیث تأثیر منفی می‌گذارد. رفع این مشکل، مستلزم اتخاذ مجموعه‌ای از اقدامات جامع، هدفمند و پایدار است که به توسعه ظرفیت علمی و مهارتی اساتید موجود و همچنین تربیت اساتید جدید بینجامد.

نخستین اقدام ضروری، طراحی و برگزاری دوره‌های آموزشی تخصصی در زمینه‌های کلیدی علم حدیث است. آموزش‌هایی متمرکز بر مباحث علم رجال، مصطلح الحدیث، تحلیل سند و متن و سایر شاخه‌های مرتبط، می‌تواند به تقویت دانش تخصصی اساتید منجر شود و آنان را برای ارائه آموزش‌های عمیق‌تر، تحلیلی‌تر و متناسب با نیازهای روز تجهیز کند. این دوره‌ها باید از نظر محتوایی مبتنی بر آخرین یافته‌های علمی در حوزه حدیث‌شناسی طراحی شوند و علاوه بر آموزش نظری، شامل کارگاه‌های عملی، تحلیل موردی متون حدیثی و

تمرین‌های پژوهشی باشند. بهره‌گیری از اساتید برجسته و صاحب‌نظر در طراحی و تدریس این دوره‌ها، تضمین‌کننده کیفیت آموزشی آنها خواهد بود.

افزون بر این، فراهم‌سازی فرصت‌های مطالعاتی داخلی و خارجی برای اساتید، از گام‌های مهم در ارتقای سطح علمی آنان است. اعزام اساتید به مراکز علمی معتبر، بهره‌مندی از دوره‌های تکمیلی، شرکت در برنامه‌های تبادل علمی و حضور در محیط‌های پژوهشی بین‌المللی، امکان آشنایی با جدیدترین مباحث، رویکردها و دستاوردهای علمی حوزه حدیث‌شناسی را فراهم می‌آورد.^۷ این تجارب، علاوه بر ارتقای دانش فردی اساتید، می‌تواند به انتقال این دانش به محیط‌های آموزشی داخلی و تربیت دانش‌پژوهان به‌روزتر کمک کند.

شرکت در همایش‌ها، کارگاه‌ها و نشست‌های تخصصی، از دیگر راهکارهایی است که می‌تواند به توسعه علمی اساتید بیانجامد. این رویدادها، فضایی برای تبادل آرا، ارائه یافته‌های پژوهشی، آشنایی با رویکردهای نوین و تعامل علمی میان پژوهشگران فراهم می‌آورد. برگزاری این همایش‌ها در سطح ملی و منطقه‌ای، به‌ویژه در کشورهای شرقی، می‌تواند فرصتی برای شبکه‌سازی میان اساتید، ایجاد همکاری‌های علمی مشترک و گسترش تعاملات علمی در این حوزه باشد.

از سوی دیگر، ایجاد شبکه‌های علمی فعال در سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی میان مراکز آموزشی و پژوهشی، ضرورتی انکارناپذیر برای ارتقای جایگاه علمی حدیث‌شناسی است. این شبکه‌ها، بستری را برای تبادل تجربیات، به‌اشتراک‌گذاری منابع و داده‌ها، انجام پروژه‌های مشترک و هم‌افزایی علمی میان اساتید و پژوهشگران فراهم می‌کنند. شبکه‌سازی علمی، نه‌تنها امکان دسترسی به منابع علمی متنوع‌تر و به‌روزتر را فراهم می‌کند، بلکه موجب می‌شود اساتید از فضای انزوا و فعالیت‌های جزیره‌ای خارج شده و در جریان‌های علمی گسترده‌تر قرار گیرند.

ترکیب این اقدامات، زمینه را برای تربیت و افزایش اساتید متخصص در حوزه حدیث‌شناسی فراهم می‌سازد. اساتیدی که از آموزش‌های تخصصی، فرصت‌های مطالعاتی، تعاملات علمی و دسترسی به منابع به‌روز بهره‌مند شوند، قادر خواهند بود نسل جدیدی از دانش‌پژوهان را با رویکرد علمی، تحلیلی و نقادانه به متون حدیثی تربیت کنند؛ امری که در درازمدت به ارتقای کیفیت آموزش و پژوهش در علم حدیث و تقویت جایگاه علمی این حوزه در کشورهای شرقی منجر خواهد شد.

۷. مقاله «نقش همکاری‌های علمی بین‌المللی در توسعه علمی کشور».

۳. رفع موانع زبانی از طریق آموزش تخصصی

یکی از موانع بنیادین و تأثیرگذار بر مسیر آموزش و پژوهش در حوزه حدیث‌شناسی در کشورهای شرقی، محدودیت زبانی است. از آن‌جا که بخش اعظم منابع حدیثی، اعم از متون اصلی، شروح، تفاسیر و متون پژوهشی مرتبط، به زبان عربی و در مواردی به زبان فارسی تألیف شده‌اند، دانش‌پژوهان این کشورها که به این زبان‌ها تسلط کافی ندارند، در فهم مستقیم متون با دشواری جدی مواجه‌اند. این مانع زبانی، نه تنها سطح دسترسی علمی را محدود می‌سازد، بلکه کیفیت درک مفاهیم و تحلیل متون را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد و پژوهش‌های علمی را به استفاده از ترجمه‌ها، خلاصه‌ها و برداشت‌های ثانویه وابسته می‌کند.

برای رفع این چالش، طراحی و اجرای دوره‌های آموزشی زبان عربی و فارسی، با رویکرد تخصصی و هدفمند، ضرورت دارد. این دوره‌ها باید فراتر از آموزش‌های عمومی زبان باشند و به طور خاص بر آموزش واژگان، اصطلاحات تخصصی، ساختارهای نحوی و بیانی رایج در متون حدیثی و علوم مرتبط با آن متمرکز شوند. همچنین در این دوره‌ها باید مهارت‌هایی چون خوانش انتقادی، تحلیل متون، درک سیاق احادیث و فهم اصطلاحات علم رجال و حدیث تقویت شود. استفاده از متون واقعی حدیثی به عنوان مواد آموزشی، می‌تواند دانش‌پژوهان را از همان مراحل اولیه با زبان تخصصی آشنا کند و اعتماد به نفس آنان را در مواجهه با منابع اصلی افزایش دهد.

افزون بر آموزش مستقیم دانش‌پژوهان، تربیت مترجمان متخصص نیز نقشی کلیدی در حل این مشکل ایفا می‌کند. ترجمه متون حدیثی، به‌ویژه متونی که دارای ظرافت‌های زبانی، مفهومی و اصطلاحات علمی خاص هستند، نیازمند مهارت همزمان در زبان مبدأ، زبان مقصد و دانش تخصصی حدیث‌شناسی است. مترجمان باید با مفاهیم علمی، اصطلاحات فنی و تفاوت‌های معنایی واژگان آشنا باشند تا بتوانند مفاهیم دقیق و اصیل متون را بدون تحریف، ساده‌سازی افراطی یا انتقال ناقص ترجمه کنند. برای تحقق این هدف، ایجاد دوره‌های تخصصی تربیت مترجم در دانشگاه‌ها، مراکز دینی و مؤسسات علمی و نظارت علمی بر فرآیند ترجمه‌ها، از اولویت‌های اساسی محسوب می‌شود.

افزون بر این، بهره‌گیری از فناوری‌های نوین می‌تواند فرآیند ترجمه و دسترسی به متون حدیثی را تسهیل کند. استفاده از نرم‌افزارهای ترجمه تخصصی مبتنی بر هوش مصنوعی، پایگاه‌های داده واژگان حدیثی و ابزارهای پردازش زبان طبیعی، می‌تواند سرعت و دقت ترجمه‌ها را افزایش دهد و به عنوان ابزاری کمکی در اختیار پژوهشگران و مترجمان قرار گیرد. هرچند این فناوری‌ها هنوز جایگزین دانش و مهارت انسانی کامل نیستند، اما در ترکیب با

دانش تخصصی می‌توانند ظرفیت‌های قابل توجهی در تسهیل دسترسی به منابع علمی فراهم کنند.

مجموع این اقدامات، شامل آموزش تخصصی زبان، تربیت مترجمان متخصص و استفاده از فناوری‌های نوین، می‌تواند زمینه‌ساز رفع موانع زبانی در مسیر آموزش و پژوهش حدیثی باشد. چنین رویکردی، ضمن کاهش وابستگی به منابع ترجمه‌شده و واسطه‌ای، امکان ارتباط مستقیم‌تر، دقیق‌تر و علمی‌تر دانش‌پژوهان با متون اصلی حدیثی را فراهم می‌آورد و به ارتقای کیفیت علمی مطالعات حدیث‌شناسی در کشورهای شرقی منجر می‌شود.

۴. ارتقای درک علمی و صحیح از حدیث

ارتقای درک علمی و صحیح از حدیث، از مهم‌ترین الزامات در مسیر توسعه آموزش و پژوهش در حوزه علوم حدیث محسوب می‌شود. بدون برخورداری از رویکردی علمی، تحلیلی و نقادانه، مطالعه متون حدیثی در سطحی روبنایی، تقلیدی یا غیر انتقادی باقی می‌ماند و امکان بهره‌گیری عمیق از این میراث عظیم دینی از میان می‌رود. تحقق این هدف، نیازمند مجموعه‌ای از اقدامات آموزشی، پژوهشی و نهادی است که به تدریج، توانمندی دانش‌پژوهان در مواجهه با متون حدیثی را تقویت کند.

یکی از گام‌های اساسی، طراحی و برگزاری دوره‌های آموزشی تخصصی با هدف آشنایی دانش‌پژوهان با روش‌های علمی تحلیل سند، بررسی علم رجال، نقد متنی و تحلیل تطبیقی احادیث است. این دوره‌ها باید فراتر از آموزش‌های نظری صرف، شامل آموزش مهارت‌های عملی برای بررسی اعتبار اسناد، ارزیابی راویان، نقد محتوایی احادیث و مقایسه میان روایات مختلف باشند. آموزش تحلیل سند، به عنوان یکی از ارکان اصلی حدیث‌شناسی، باید دانش‌پژوهان را قادر سازد تا زنجیره اسناد را ارزیابی کرده، قوّت یا ضعف آن را تشخیص دهند و تأثیر اعتبار سند بر پذیرش یا ردّ حدیث را درک کنند. همچنین آشنایی با علم رجال، بررسی شخصیت، وثاقت، گرایش‌ها و ارتباطات راویان، به درک دقیق‌تر جایگاه هر حدیث کمک می‌کند.

افزون بر این، آموزش روش‌های نقد متنی و تحلیل تطبیقی، دانش‌پژوهان را به مهارت‌های پیشرفته‌تری مجهز می‌کند که آنان را قادر می‌سازد متون حدیثی را نه در انزوای، بلکه در زمینه تاریخی، فرهنگی و کلامی زمان صدور آنها بررسی کنند. مقایسه روایات مشابه یا متعارض، تحلیل اختلاف نقل‌ها و بررسی دلایل این تفاوت‌ها، بخشی از این مهارت‌هاست که فهم دقیق‌تر و نقادانه‌تر از حدیث را امکان‌پذیر می‌سازد.

علاوه بر آموزش مستقیم، تشویق دانش‌پژوهان به انجام پژوهش‌های علمی مبتنی بر شواهد، نقد علمی متون و انجام مقایسه‌های تطبیقی میان احادیث، از دیگر راه‌های ارتقای درک علمی است. پژوهش‌های علمی، به‌ویژه پژوهش‌هایی که بر مبنای تحلیل داده‌ها، مستندسازی دقیق و استفاده از منابع اصلی انجام می‌شوند، به دانش‌پژوهان این امکان را می‌دهند که رویکردی فعال، پرسش‌گر و تحلیلی به متون حدیثی اتخاذ کنند و از تقلید صرف یا پذیرش بی‌چون و چرا فاصله بگیرند. حمایت از انتشار مقالات پژوهشی، تشویق به ارائه در همایش‌ها و هدایت دانش‌پژوهان به نگارش تحقیقات اصیل، از اقدامات مکمل در این مسیر است.

بهره‌گیری از ظرفیت رسانه‌ها و فضای مجازی، به عنوان ابزاری مؤثر در توسعه آموزش و پژوهش علوم حدیث، اهمیت فزاینده‌ای دارد. برگزاری وبینارها، دوره‌های آنلاین، کارگاه‌های تخصصی مجازی، انتشار مقالات علمی در مجلات آنلاین، تولید و به‌اشتراک‌گذاری محتوای آموزشی چندرسانه‌ای، همگی می‌توانند دسترسی دانش‌پژوهان به آموزش‌های تخصصی و منابع علمی را تسهیل کنند. این بسترها به‌ویژه برای دانش‌پژوهانی که در مناطق دورافتاده یا فاقد دسترسی به مراکز علمی هستند، فرصتی ارزشمند فراهم می‌آورد تا بتوانند در جریان آموزش‌ها و پژوهش‌های به‌روز قرار گیرند و از تعاملات علمی بهره‌مند شوند.

ترکیب این اقدامات، به تدریج فضایی علمی، نقادانه و تحلیلی در حوزه علوم حدیث ایجاد می‌کند که دانش‌پژوهان را از سطح یادگیری صرف، به مرحله فهم عمیق، تحلیل انتقادی و پژوهش مستقل ارتقا می‌دهد. این تحول، نه‌تنها بر کیفیت علمی آموزش‌های حدیث‌شناسی اثرگذار است، بلکه می‌تواند در ارتقای جایگاه علم حدیث در سطوح ملی و بین‌المللی و در جلوگیری از برداشت‌های سطحی یا تحریف‌شده از احادیث، نقش مهمی ایفا کند.

۵. تقویت همکاری‌های علمی و بین‌المللی

تقویت همکاری‌های علمی و بین‌المللی، از راه‌های کلیدی برای رفع چالش‌ها و ارتقای سطح علمی حوزه حدیث‌شناسی در کشورهای شرقی به شمار می‌آید. با توجه به محدودیت‌های منابع، کمبود اساتید متخصص و مشکلات زیرساختی موجود در بسیاری از این کشورها، ایجاد تعاملات علمی فراگیر می‌تواند بستری مؤثر برای تبادل دانش، اشتراک تجربیات و بهره‌گیری از ظرفیت‌های علمی جهانی فراهم سازد. همکاری‌های میان‌نهادی و بین‌المللی، نه‌تنها موجب دسترسی گسترده‌تر به منابع علمی می‌شود، بلکه به توسعه مهارت‌ها، ارتقای کیفیت آموزش و پژوهش و ایجاد جریان‌های علمی پویا در این حوزه کمک می‌کند.

یکی از محورهای اساسی این همکاری‌ها، ایجاد شبکه‌های علمی در سطح ملی، منطقه‌ای و جهانی است. این شبکه‌ها می‌توانند مراکز آموزشی، پژوهشی، دانشگاه‌ها، مؤسسات دینی و

پژوهشگران فعال در حوزه علوم حدیث را به یکدیگر متصل کنند و زمینه تبادل علمی مستمر، به اشتراک گذاری منابع، و انجام پروژه‌های مشترک را فراهم آورند. از طریق این شبکه‌ها، امکان تبادل استادان، دانشجویان، منابع دیجیتال و انتشار پژوهش‌ها در بسترهای مشترک ایجاد می‌شود و مراکز علمی کشورهای شرقی می‌توانند از تجربه‌ها و دستاوردهای علمی کشورهای دارای سابقه قوی‌تر در حوزه علوم حدیث بهره‌مند شوند.

برگزاری همایش‌ها، کنفرانس‌ها و کارگاه‌های تخصصی در سطح ملی و بین‌المللی، یکی دیگر از راهبردهای مؤثر در تقویت همکاری‌های علمی است. این رویدادها فضایی را فراهم می‌کنند تا پژوهشگران، استادان و دانش‌پژوهان به معرفی دستاوردهای علمی، ارائه پژوهش‌های جدید، تبادل دیدگاه‌ها و طرح مسائل و چالش‌های علمی بپردازند. حضور در این مجامع علمی، موجب ارتقای آگاهی پژوهشگران از تحولات روز حوزه علوم حدیث، آشنایی با رویکردها و روش‌شناسی‌های نوین، و ایجاد ارتباطات علمی پایدار می‌شود. افزون بر این، برگزاری این رویدادها در کشورهای شرقی، می‌تواند زمینه‌ساز جذب حمایت‌های علمی و مالی و تقویت جایگاه علمی این کشورها در عرصه جهانی باشد.

حمایت از پروژه‌های پژوهشی و ترجمه‌ای مشترک، از دیگر اقدامات مؤثر در این زمینه است. بسیاری از متون حدیثی و پژوهش‌های علمی مرتبط، همچنان به زبان عربی یا سایر زبان‌های اصلی نوشته شده‌اند و دسترسی پژوهشگران غیر عربی‌زبان به این متون، محدود است. پروژه‌های ترجمه‌ای مشترک میان مراکز علمی کشورهای مختلف، می‌تواند به تولید ترجمه‌های دقیق، علمی و استاندارد از متون اصلی حدیثی به زبان‌های بومی و بین‌المللی منجر شود. این ترجمه‌ها، با نظارت علمی مشترک، از تحریف، ساده‌سازی افراطی یا انتقال ناقص مفاهیم جلوگیری می‌کند و بستری برای پژوهش‌های علمی عمیق‌تر فراهم می‌سازد.

افزون بر این، پروژه‌های پژوهشی مشترک، امکان بهره‌گیری از ظرفیت‌های علمی مکمل در کشورهای مختلف را فراهم می‌کند. مراکز علمی کشورهای شرقی می‌توانند با همکاری مراکز پژوهشی معتبر جهانی، پروژه‌هایی در حوزه تحلیل متون حدیثی، نقد سند و متن، مطالعات تطبیقی و تحقیق در علم حدیث و رجال اجرا کنند و نتایج این پژوهش‌ها را در قالب مقالات علمی، کتاب‌ها و منابع آموزشی منتشر نمایند. این همکاری‌ها، ضمن ارتقای جایگاه علمی مراکز علمی کشورهای شرقی، به تقویت پیوند علمی میان جوامع مسلمان و ایجاد هم‌افزایی علمی پایدار کمک می‌کند. ترکیب این اقدامات، می‌تواند بستر همکاری‌های علمی مؤثر و پایداری را در حوزه حدیث‌شناسی ایجاد کند و نقش مهمی در کاهش فاصله علمی، ارتقای کیفیت آموزش و پژوهش و گسترش دانش علوم حدیث در کشورهای شرقی ایفا نماید.

نتیجه

با توجه به چالش‌های مختلفی که دانش‌پژوهان حدیثی در کشورهای شرقی با آن مواجه‌اند، به‌ویژه در زمینه‌های دسترسی به منابع معتبر، کمبود اساتید متخصص، مشکلات زبانی و عدم درک علمی و صحیح از حدیث، لازم است که مجموعه‌ای از اقدامات مؤثر و منسجم در دستور کار قرار گیرد. این اقدامات باید به طور هدفمند و با در نظر گرفتن ویژگی‌های خاص فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی کشورهای شرقی، طراحی و اجرا شوند.

یکی از اولویت‌های اساسی، تقویت دسترسی به منابع حدیثی معتبر است. با توجه به این که بیشتر منابع معتبر حدیثی به زبان‌های عربی و فارسی نگاشته شده‌اند، ایجاد زیرساخت‌های دیجیتال و آنلاین می‌تواند گام بزرگی در تسهیل دسترسی به این منابع باشد. همچنین، ترجمه‌های دقیق و علمی به زبان‌های بومی و بین‌المللی برای جلوگیری از تحریف و برداشت‌های نادرست، ضروری به نظر می‌رسد. این اقدام علاوه بر تسهیل فرآیند آموزش و تحقیق، موجب افزایش هم‌افزایی علمی در سطح بین‌المللی خواهد شد.

تربیت اساتید متخصص در حوزه حدیث‌شناسی، یکی دیگر از مسائل مهم است. آموزش‌های تخصصی برای اساتید و پژوهشگران باید به طور مستمر برگزار شود تا پژوهشگران و دانش‌پژوهان بتوانند به صورت مؤثر از این تخصص‌ها بهره‌برداری کنند. ایجاد دوره‌های آموزشی ویژه برای تربیت اساتید متخصص و همچنین تقویت زمینه‌های پژوهشی در این حوزه، می‌تواند کیفیت تدریس و تحقیق در کشورهای شرقی را ارتقا دهد.

در کنار این موارد، مشکلات زبانی یکی از چالش‌های جدی در فرآیند تحقیق و تدریس حدیث در کشورهای شرقی است. ایجاد دوره‌های آموزشی برای یادگیری زبان‌های عربی و فارسی، به‌ویژه برای دانش‌پژوهان غیر عربی‌زبان، می‌تواند یکی از راه‌های مؤثر برای غلبه بر این مشکل باشد. همچنین، استفاده از تکنولوژی‌های نوین و فضای مجازی برای ترجمه متون حدیثی و به‌اشتراک‌گذاری منابع، می‌تواند به دانش‌پژوهان کمک کند تا بدون نیاز به تسلط کامل به زبان‌های عربی یا فارسی، به منابع معتبر دسترسی پیدا کنند.

تقویت درک علمی و صحیح از حدیث در کشورهای شرقی، مستلزم تغییر رویکرد به آموزش‌های سطحی و غیر علمی است. دانش‌پژوهان باید با استفاده از روش‌های علمی و تخصصی مانند تحلیل سندی و محتوایی، به تحلیل احادیث بپردازند و از تفسیرهای شخصی و غیر علمی پرهیز کنند. برای این منظور، برگزاری کارگاه‌ها، سمینارها و کنفرانس‌های علمی می‌تواند به ارتقای سطح آگاهی و دانش در زمینه حدیث‌شناسی کمک کند.

در نهایت، این اقدامات نیاز به همکاری و هم‌افزایی میان دولت‌ها، دانشگاه‌ها، مؤسسات دینی و مراکز علمی دارند. ایجاد همکاری‌های بین‌المللی میان مراکز علمی و پژوهشی در

کشورهای مختلف، می‌تواند موجب تبادل دانش و تجربیات شود و راه را برای ارتقای سطح علمی در حوزه حدیث‌شناسی هموار کند. با توجه به نقش مهمی که حدیث‌شناسی در حفظ هویت دینی و فرهنگی مسلمانان ایفا می‌کند، سرمایه‌گذاری در این حوزه می‌تواند تأثیرات عمیق و پایدار در ارتقای سطح علمی و دینی جامعه مسلمین در کشورهای شرقی داشته باشد.

کتاب‌نامه

۱. چالش‌ها و راهکارهای تعلیم و تربیت اسلامی در جوامع چند فرهنگی (اولین کنفرانس بین المللی انقلاب علوم انسانی اسلامی) لیلا اندرواژ و هدیه یآهو، ۱۴۰۳ ش.
۲. علم و حکمت در قرآن و حدیث، محمد محمدی ری‌شهری، ترجمه عبد الهادی مسعودی، دار الحدیث، قم، پنجم، ۱۳۹۴ ش.
۳. الکافی، محمد بن یعقوب کلینی رازی، ترجمه سید جواد مصطفوی. اسلامیه، تهران، ۱۳۶۹ ق.
۴. مقاله بررسی تقابلی فرآیند انتقال و بومی‌سازی در ترجمه‌های صحیفه سجّادیه (انصاریان، آیتی، بلاغی، فولادوند و فیض الاسلام) بر اساس الگوی نیومارک-مریم بخشی، مجله جستارهای قرآنی و حدیثی مدرّس (مطالعات ترجمه قرآن و حدیث سابق)، ش ۱۰، ۱۴۰۲ ش.
۵. مقاله بررسی و نقد ترجمه متون اسلامی، لادن معتمدی و عاطفه نوارچی، مجله قلم (نشریه انجمن ایرانی زبان و ادبیات فرانسه)، ش ۱۴، ۱۳۹۷ ش.
۶. مقاله نقش همکاری‌های علمی بین المللی در توسعه علمی کشور، رضا ملک‌زاده، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ش ۸، ۱۴۰۱ ش.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

The Necessity of Addressing the Hadith-Related Needs of Islamic Studies Scholars in Eastern Countries in Asia

Abstract

This study examines the challenges and needs faced by Hadith studies scholars in Eastern countries and offers scholarly solutions to improve education and research in this field. Despite the large Muslim populations in these countries, scholars encounter numerous obstacles, including limited access to authentic Hadith sources, a shortage of specialized instructors, and significant language barriers, factors that have led to a decline in the academic quality of Hadith education and research. This article emphasizes the importance of establishing digital libraries, online platforms, and virtual academic centers as essential infrastructures to enhance access to reliable Hadith resources. It also recommends organizing specialized training courses for developing expert instructors, offering Arabic and Persian language instruction with a focus on Hadith-related terminology, and strengthening scholars' analytical skills through training in scientific methods such as isnād (chain of transmission) analysis, 'ilm al-rijāl (biographical evaluation of narrators), and textual criticism. Finally, the paper stresses the necessity of collaboration and synergy among governments, universities, religious institutions, and research centers to achieve these goals, considering their implementation a key factor in advancing the academic, religious, and cultural standing of Muslim communities in Eastern countries.

Keywords: Hadith Studies; Islamic Studies Scholars; Eastern Countries in Asia; Language Barriers; Access to Hadith Sources.

۸. این چکیده به درخواست نویسنده منتشر می‌شود.